

FILOSOFIJOS ISTORIJOS KLAUSIMAI

J. BARZDAITIS

IŠ MATERIJOS SUPRATIMO ISTORIJOS

(XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių spaudoje)

Filosofijos istorijoje materijos sąvokos turinio problema visuomet buvo dėmesio centre, nes, visuomenei, mokslui, filosofijai vystantis, sąvokos turinys nuolat kito. Šiandien jis labai skiriasi ir nuo senovės, ir nuo antikos, viduramžių, ir net nuo XX a. pradžios materijos sąvokos turinio. Šių dienų filosofai dėl materijos sąvokos taip pat dažnai sukryžiuoja špagas. Tai visai aišku: materijos supratimas yra materialistinės filosofijos kertinis akmuo.

Su materijos sąvokos problema taip pat susiduriame, tyrinėdami Lietuvos visuomeninės, filosofinės minties istoriją. Nemaža dėmesio šiai problemai skyrė XVI—XVIII a. Lietuvos filosofai. Tuo metu Lietuvoje viešpatavo scholastinė filosofija, kurios atstovai aršiai kovojo prieš Renesanso ir naujųjų laikų mokslą bei filosofines idėjas. Ypač buvo puolamas atomizmas. Jeigu XVI—XVII a. scholastinis materijos sąvokos supratimas pasikeitė tik nežymiai, tai nuo XVIII a., kaupiantis nenuginčijamiems gamtos mokslų duomenims, pačių Lietuvos scholastų tarpe atsiranda žmonių, kurie su didesnėmis ar mažesnėmis išlygomis pritaria Galilėjaus, Dekarto, Niutono pažiūroms į materiją: tuo metu Lietuvos filosofijoje vis stipriau įsigali materijos supratimas, paremtas mechanistinio atomizmo koncepcija. Ypač įdomus ir visos Europos filosofijos istorijos mastu reikšmingas yra R. Boškovičiaus dinaminio atomizmo teorijos dėstymas Vilniuje XVIII a. viduryje¹. Paskutiniaisiais senojo Vilniaus universiteto dešimtmečiais, kai jame dirbo broliai J. ir A. Sniadeckiai ir kiti materialistinės krypties mokslininkai, materijos sąvokos problemas imta spręsti gamtamokslinio materializmo požiūriu.

Lietuvoje materijos sąvokos problema vis aktyviau buvo nagrinėjama XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Šią sąvoką daugiausia paliesdavo ateistinio judėjimo atstovai, ieškojusieji materialistinio problemos sprendimo. Jie gilinasi į šios problemos istorines ištakas, didelį dėmesį skirdami antikos, daugiausia graikų, filosofijai. Ši, nors ir nežymi aplinkybė,

¹ R. Plečkaitis, Dinaminio atomizmo teorija Lietuvos mokyklose antrojoje XVIII a. pusėje.—„Problemos“, 1968, Nr. 2, p. 63—71.

patvirtina K. Markso nuomonę, kad „graikai visiems laikams liks mūsų mokytojais“².

Materialistiškai žiūrėdami į pasaulį, dauguma senovės graikų filosofų laikėsi nuomonės, kad visų gamtos daiktų ir reiškinių pagrindas yra vieningas ir jutimiškai konkretus „pradas“. Pavyzdžiui, Talesas tokiu „pradu“ laikė vandenį. Anaksimandras — apeironą, Anaksimenas — orą, Heraklitas — ugnį. Panašios buvo ir Aristotelio pažiūros. Kalbėdami apie tokį materijos vieningo „prado“ supratimą, XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos materialistai buvo labai kritiškai nusiteikę tų antikos filosofų atžvilgiu, kurie pasaulio pagrindu laikė kuriuos nors vieningus materialius pradus: vandenį (arba skystą pradą), orą, ugnį, žemę ir pan. „Aristotelis, mokintojas Aleksandro Didžiojo, laikomas už išmintingiausią grekonį“, jiems buvo nepriimtinas dėl to, jog, pripažindamas „keturis elementus“, „mokino, kad viskas susideda iš šilumos ir šalčio, sausumos ir drėgnumo“³. Aristotelis tvirtino, kad šių elementų kombinacijos ir yra pasaulis. Žemė, kaip sunkiausia, užima centrinę vietą, o viršum žemės yra vandens, oro ir ugnies apvalkalai. Jis kalbėjo ir apie penktą, tobuliausią elementą — eterį, iš kurio susideda žvaigždės. Aristotelio aiškinimai ir įrodinėjimai, kad „šilima ir sausuma tveria ugnį, šilima ir drėgnumas — orą, šaltis ir sausuma — žemę, šaltis ir drėgnumas — vandenį“⁴, lietuvių materialistinėje literatūroje buvo laikomi nemoksliais.

Antikinėje Graikijoje gimė ir atomistinis materializmas. Leukipo atomistinio mokymo genialus tęsėjas buvo Demokritas, žymiausias senovės atomistas materialistas. Jo manymu, egzistuoja atomai ir tuštuma. „Atomai yra visokiausi mažičiai kūnai, neturintys savybių, o tuštuma — tam tikra vieta, kurioje visi tie kūnai, visą amžinybę skrajodami aukštyn ir žemyn, arba kuriuo nors būdu susipina tarpusavyje, arba susiduria vienas su kitu ir atšoka, išsiskiria ir vėl susieina tarpusavyje į tokius junginius, ir tokiu būdu jie sukuria ir visus kitus sudėtingus [kūnus] ir mūsų kūnus, ir jų būvius bei pojūčius“⁵. Antikos atomistų pažiūras išdėstė Lukrecijus Karas savo veikale „Apie daiktų prigimtį“.

Jei „Lietuvoje“ apie Aristotelio elementų teoriją buvo kalbama neigiamai, tai labai teigiamai vertintas antikinis atomizmas, „Demokritas ir Lukrecijus, kuriu du protavo, kad visata susideda iš kuo mažiausių dalelių — atomų“⁶.

Nuo Demokrito iki pat XIX amžiaus pabaigos buvo galvojama, kad materiją sudaro atomai, diskretinės, nedalomos ir nekintančios dalelytės,

² К. Маркс, Ф. Энгельс, Из ранних произведений, М., 1956, стр. 205

³ Iš ko sutvertas svietas. Iš Šnyderio vertė Sar.—„Lietuva“, 1905, Nr. 24.

⁴ Ten pat.

⁵ «Материалисты Древней Греции», М., 1955, стр. 61.

⁶ Iš ko sutvertas svietas. Iš Šnyderio vertė Sar.—„Lietuva“, 1905, Nr. 24.

pagal mechanikos dėsnius judančios erdvėje. Materijos tapatinimas su medžiaga, atomu, mase buvo būdingiausias to meto požiūris į materijos sandarą ir savybes bruožas. Šios metafizinio materializmo pažiūros, kad materija, kaip objektyviai egzistuojantis pasaulio pagrindas, susideda iš amžinų, absoliučiai nekintančių ir visiškai paprastų atomų — „plytų“, iš esmės buvo būdingas ir XIX a. pabaigos bei XX a. pradžios Lietuvos materialistams.

Pranas Lipštas, vienas iš pirmųjų gamtos mokslų populiarintojų Lietuvoje, buvo to meto atomistinio materializmo pozicijose. Atomistines pažiūras jis reiškė XIX a. antrosios pusės pradžioje parašytame ir vėliau „Aušroje“ atspausdintame savo straipsnyje „Aprašymas žemės turtų“. „Gumulai, kokius tik galime matyti,— aiškino jis,— yra akyse mokslo sudėti iš mažųjų dalių, vadinamų pirmokais (atomais)“⁷. Vadinasi, pasaulio kūnai, daiktai, kuriuos mes patiriame jutimo organais, yra materialios prigimties, nes juos sudaro mažos dalelės — atomai. Šiame straipsnyje (tiksliau, išlikusioje jo dalyje) kitų atomo charakteristikų P. Lipštas nedavė, tačiau ir toks tas darbas yra reikšmingas kaip pirmas atomistinį materializmą propaguojantis rašinys XIX a. pabaigos lietuvių periodikoje. Vėlesniuose lietuvių spaudos puslapiuose ši materializmo kryptis buvo propaguojama, analizuojant ją ir kaip teorinę problemą. Ypač daug dėmesio jai skyrė J. Adomaitis-Šernas, J. Šliupas, S. Matulaitis ir kai kurie kiti materialistai.

Kad atomai vienas nuo kito skiriasi forma, tvarka ir padėtimi, galvojo jau Demokritas, nors atomų savybės ir ryšiai jam dar nebuvo žinomi. Ilgą laiką buvęs tik abstrakčia idėja, Dž. Daltono ir kitų chemikų bei fizikų atomizmas buvo patvirtintas praktiškai: buvo nustatytos atomų savybės — svoriai, dydžiai, greičiai, ryšių ypatybės ir t. t. XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos materialistai apie atomą kalbėjo, remdamiesi duomenimis, kurių antika dar nežinojo. Į atomą jie jau žiūrėjo kaip į mažiausią cheminio elemento dalį. Cheminiai elementai yra įvairūs, todėl įvairūs yra ir atomai. „Misliname sau visą materiją arba visus daiktus susidedant iš tokių atomų“⁸.

Visi tuometiniai Lietuvos materialistai laikėsi nuomonės, kad atomas yra ne tik mažiausia, bet ir nedaloma medžiagos dalis. Ta mažiausia medžiagos dalis dėl to ir vadinama atomu, kad ji yra nedaloma, nes graikiškai **a** ir **temno** reiškia nedalomas⁹.

⁷ [P. Lipštas], P. L-o, Aprašymas žemės turtų.—„Ausra“, 1883, Nr. 2, p. 48.

⁸ [J. Šliupas], L. Buechner, Speka ir medega, arba principai prigimtinio surėdymo višatos. Lietuviškai perguldė D-ras Jonas Šliupas, Chicago, 1902, p. 44.

⁹ Ten pat.

Kalbėdamas apie cheminių elementų atomus, J. Adomaitis-Šernas labai kategoriškai teigė: „Nė jokiū būdu negalima jų padalyti“¹⁰. Tokią pat nuomonę reiškė ir jo redaguojama „Lietuva“. Atomo suskaldyti negalima todėl, kad jis yra „dalis medegos taip maža, kurios jau negalima padalinti į dar mažesnes“¹¹.

Jei atomas yra nedalomas, tai jis negali nė pasikeisti. „Jokia dalelė (atomas.— J. B.) negali permainyti savo prigimimą“¹². Amžių amžiais pasaulis kito, amžių amžiais pasaulis kis, bet atomai liks tokie pat. Jų savybės nesikeičia ir negali pasikeisti. Joks atomas negali virsti kitu atomu, negali virsti ne atomu. Jie negali nustoti nė vienos savo savybės¹³. Šią tezę J. Adomaitis-Šernas įrodinėjo aukso pavyzdžiu. Jis rašė, kad auksas yra tik auksas. Todėl jis negali virsti kuo nors kitu, kaip ir aukso negalima padaryti iš ko nors kito. Visų alchemikų triūsas buvo bergždzias, nes jie auksą norėjo pagaminti iš ne aukso. Auksas — cheminis elementas. O cheminiai elementai negali virsti vienas kitu, t. y. „į vienas kitą negali persikeisti“¹⁴.

Teigdami, kad atomai yra nedalomos, nekintamos ir nepralaidžios mažiausios materijos dalelės, XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos materialistai tęsė Demokrito ir vėlesnių materialistų atomistines tradicijas. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kai buvo atrastas radioaktyvumas, pasirodė, kad atomas yra, kad ši materialaus pasaulio „mažiausia dalelė“ jokiū būdu nėra mažiausia, o yra labai sudėtingas reiškinys.

Materijos sąvokos apibrėžimą reikėjo patikslinti. Tokį naują materijos apibrėžimą pateikė Leninas savo veikalė „Materializmas ir empiriokriticizmas“. Atmesdamas idėją apie kažkokią „pirmąją materiją, materiją — pasaulio pagrindą“, atmesdamas „materijos kaip tokios“ priešpastatymą konkrečių materialių daiktų ir reiškinų įvairovei, dialektinis materializmas nugalėjo demokratinį-epikūrinį ir vėlesnį materialistinį ribotumą, aiškinant materijos sąvokos turinį.

Aiškinant materijos sąvoką, žymūs poslinkiai vyko ir lietuvių spaudoje. Greta senosios pažiūros, jog materiją sudaro nedalomi atomai, gimsta ir naujas filosofinis požiūris į materiją, kuriam būdinga tai, kad materijos sąvoka su materialių objektų konkrečiomis fizinėmis savybėmis ar su jų būviu bei rūšimis jau nebesiejama. Apibrėžiant materiją, iškeliamos tokios savybės, kurios būdingos visiems materialaus pasaulio objektams.

¹⁰ [J. Adomaitis-Šernas], Oras, vanduo, šviesa ir šilima. Lekcijos Prof. Blochman, Chicago, 1907, p. 24.

¹¹ Iš ko sutvertas svietas. Iš Šnyderio vertė Sar.—„Lietuva“, 1905, Nr. 24.

¹² [J. Šliupas], L. Buechner, Speka ir medega, p. 24.

¹³ Ten pat.

¹⁴ [J. Adomaitis-Šernas], Oras, vanduo, šviesa ir šilima, p. 23.

Iš leidinių, kuriuose materijos sąvokai buvo skiriama daugiau dėmesio, pirmiausia minėtinos „Galybė“ ir „Ateitis“. 1898 m. „Galybės“ pirmajame numeryje materija apibrėžiama taip: „Medega yra paprastas vardas, duotas tam materijolui, kuris neapskaitomaj kitokybės pavidalų užgauna mūsų pajautimus“¹⁵. Panašus materijos apibrėžimas yra ir 1900 metų „Ateityje“. Joje rašoma: „Medega yra paprastas vardas, duodamas tam, kas padaro mumyse pajautimus“¹⁶.

Gali kilti klausimas, ar tuose materijos apibrėžimuose terminas „medega“ reiškia „materiją“? XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių spaudoje šie terminai paprastai neskiriami. Materijos ir medžiagos sąvokos dažniausiai buvo tapatinamos, rašant netgi taip: „materija arba medega“¹⁷. Kitais atvejais žodis „medega“ kartais buvo vartojamas medžiagos, o kartais — materijos prasme.

Čia pacituotų apibrėžimų kontekste „medega“ vartojama materijos prasme. Tai matyti iš to, kad, be „medegos“, čia pat yra ir „materijolo“ terminas, kuris jau visiškai artimas medžiagos supratimui.

Tokią terminijos painiavą lėmė kelios priežastys. Pirmiausia būtina atkreipti dėmesį į tai, kad cituotų leidinių terminijai įtakos darė tų leidinių paskirtis. Jie buvo skiriami paprastai nedidelių išsilavinimo skaitytojui, todėl taikėsi prie jo kalbos manieros, prie jo žodyno. Kai kurių mokslinių terminų, kurie skaitytojui galėjo būti nesuprantami, redaktoriai turėdavo atsisakyti, pakeisdami juos suprantamesniais. Tokie terminai, kaip „kategorija“, „realybė“, „objektyvus“ ir pan., to meto spaudoje sutinkami labai retai. Be to, lietuvių literatūrinė kalba tuo metu dar tik formavosi, ir todėl terminija dar buvo nenusistovėjusi. J. Šliupas rašė, kad „filosofiška kalba mūsų literatūroje ikišiuolaik su visu dar apdirbta nėra“¹⁸. (Tam tikra prasme ir šiuo metu ji dar gerokai šlubuoja.) Beje, reikia pastebėti, kad žodžiu „materija“ kai kuriose Lietuvos srityse tuo metu buvo vadinamos tam tikros fabrikinų audinių rūšys.

Nežiūrint terminijos nelygumų, „Galybės“ ir „Ateities“ materijos supratimas buvo žingsnis į priekį. Tiesa, jų apibrėžimai buvo artimi XVIII a. prancūzų materialistų materijos sampratai, pagal kurią, P. Holbacho žodžiais tariant, materija apskritai yra visa tai, kas kuriuo nors būdu veikia mūsų jutimus¹⁹. Tačiau svarbiausia, kad materija su konkrečiais materijos sandaros elementais juose jau nebetapatinama, ir tuo tarsi užbaigiama objektyvaus pasaulio pažinimo istoriškai apibrėžta pakopa. Tam tikra

¹⁵ *Skovagalielis*, Jonienės ir Petrinos nedeldieniniai pasikalbėjimai.—„Galybė“, 1898, Nr. 1, p. 22. Autoriaus pavardė neišaiškinta.

¹⁶ *Charls Watts*, Pradžia visatos.—„Ateitis“, 1900, Nr. 1, p. 2.

¹⁷ [J. Šliupas], *L. Buechner*, Speka ir medega, p. 14.

¹⁸ *J. Šliupas*, Prakalba i lietuvišką išguldymą.—Kn.: *L. Buechner*, Speka ir medega, p. V.

¹⁹ П. Гольбах, Избранные произведения, т. 1, М., 1963, стр. 84.

prasme tai buvo artėjimas prie lenininio materijos supratimo, pagal kurią „materija yra filosofijos kategorija pažymėti objektyviai realybei, kuri yra duota žmogui jo pojūčiuose“²⁰. Šiuo požiūriu ir panagrinėsime „Galybėje“ Skovagaliečio išdėstytą materijos sampratą.

Skovagalietis nurodė, kad materija („medega“) yra terminas („paprastas vardas“), kurio pavadinimą tam tikra substancija („materijolas“). Krinta į akis tai, kad Skovagaliečio apibrėžime apie materiją kaip filosofinę kategoriją neužsimenama, nors iš tikrųjų ji apibrėžiama kaip filosofinė kategorija. Taigi čia visiškai toks pat atvejis, kaip ir P. Holbacho „Gamtos sistemoje“, kurioje duodamas materijos kaip filosofinės kategorijos apibrėžimas, tiesiogiai to neminint. Aišku, Skovagalietis jokių būdu negalvojo, kad bendros sąvokos tėra tik atskirų daiktų vardai, o suprato, kad jos išreiškia realias objektyviai egzistuojančių daiktų savybes, ir juose yra tai, kas bendra visumai.

V. Lenino materijos apibrėžime nurodoma, kad materija yra filosofinė kategorija „objektyviai realybei“ pažymėti. Savo materijos apibrėžime Skovagalietis apie objektyvią realybę nekalba. Matyt, tą faktą bus lėmęs jo noras *tokiu būdu* atsiriboti nuo idealizmo ir nuo religijos: objektyviojo idealizmo teorijoje yra galimas objektyvios realybės žmogaus sąmonės atžvilgiu pripažinimas; religinis mokymas teigia, kad dievas, dvasios, siela, dangus, pragaras ir pan. egzistuoja objektyviai. Be abejo, visa tai turėdamas galvoje, Skovagalietis rašė, kad materija yra terminas, „duotas <...> materijolui <...> neapskaitomaj daugybėj pavidalų“. Žodžiu „materijolas“ jis pabrėžė materijos fizinę pusę, tuo užkirsdamas kelią galimam savo apibrėžimo spiritualistiniam interpretavimui.

Nurodydamas materialių objektų begalybę, „neapskaitomą daugybę pavidalų“, materijos sąvokos apimtį Skovagalietis išplėtė iki begalinės gausybės objektyviai egzistuojančių daiktų, reiškinių, procesų: tai ir negyvosios gamtos kūnai, ir augmenija, ir gyvūnija — „pavidalai, kuriuos mes matome susikrovusius gyvuliškoj, augališkoj ir minerališkoj viešpatystėse gamtos“²¹. Tačiau visuomeniniai reiškiniai jo „materijolui“ nepriklauso. Tai natūralus idealistinio požiūrio į visuomenę rezultatas.

Žinoma, tai dar nereiškia, kad materija sutapatinama su kuria nors viena jos rūšimi. Materija neegzistuoja nepriklausomai nuo konkrečių jos rūšių, nuo išorinių objektų ir reiškinių, o reiškiasi jais pačiais. Materija taip pat netapatinama su kuria nors nekintama pirmine substancija, jos konkrečia forma, savybe ar materijos struktūros supratimu apskritai. Materija — begalybė konkrečių struktūrų su daugybe įvairiausių savybių ir sąveikų; anot V. Lenino,— visa objektyvi realybė.

²⁰ V. I. Leninas, Raštai, t. 14, p. 115—116.

²¹ Skovagalietis, Jonienės ir Petrinės nedeldieniniai pasikalbėjimai.—„Galybė“, 1898, Nr. 1, p. 23.

Apibrėžime vartojamos „materijolo“ sąvokos Skovagalietis nepaaiškino. Šiaip ar taip, materijos sąvokos nuo medžiagos sąvokos jis nesugebėjo atskirti. Materija laikydamas „materijolą <...> neapskaitomą daugybę pavidalų“, materijos sąvoką jis susiaurino iki medžiagos sąvokos.

V. Leninas sakė, kad apibrėžti tokią plačią sąvoką kaip materija neįmanoma kitaip, kaip nurodant jos santykį su sąmone, t. y., nurodant, kuri iš jų laikoma pirmine²². Šitokiu metodu jis ir apibrėžė materiją kaip objektyvią realybę, kuri „duota žmogui jo pojūčiuose“. Rašydamas, kad materija yra „materijolas“, kuris „užgauna mūsų pajautimus“, tuo pačiu keliu ėjo ir Skovagalietis. Savo materijos apibrėžimu jis išreiškė gilią gnoseologinę prasmę. Nurodant, kad materija yra „materijolas“, t. y. aplink mus esančio pasaulio kūnai, kurie, veikdami mūsų jutimo organus, sukelia pojūčius, atskleidžiamas pagrindinis filosofijos klausimas, materijos ir sąmonės, būties ir mąstymo santykis. Iš Skovagaliečio materijos apibrėžimo seka, kad materija yra pirminis dalykas, o sąmonė — antrinis, kad mūsų mąstymas gali pažinti tikrąjį pasaulį. Taigi toks materijos supratimas išreiškia materializmo esmę, atskleidžia tai, kas nulemia materialistinę pasaulėžiūrą.

Materialistinį nusistatymą, atsiribojimą nuo idealizmo ir agnosticizmo pabrėžia ir kitos Skovagaliečio mintys. „Tik per veiklumą mūsų penkių pajautimų (girdėjimo, regėjimo, vuoslės, skonio ir prisilipsnojimo) mes išgalime žinoti ir pasipažinti su buvimu medegos“²³. Vadinas, pripažįstama materiją egzistuojant nepriklausomai nuo sąmonės, o tuo jau neigiamas subjektyvusis idealizmas, kuris objektyvios pasaulio realybės nepripažįsta. Pabrėždamas, kad materija sugeba veikti mūsų jutimo organus ir sukelti pojūčius, kad „savastys medegos yra prie jos prigulincios pajiegos, kurios tur galėjamą pabudinimo mūsų protuose būtinų pajautimų“²⁴, Skovagalietis paneigia objektyvųjų idealizmą, pripažįstantį tik ypatingo, jutimams neprieinamo dvasinio pasaulio egzistavimą. Gi mintimi, kad materialus pasaulis yra pažinus, kad „mes išgalime žinoti ir pasipažinti su buvimu medegos“, Skovagalietis be jokių išlygų pasisako ir prieš agnosticizmą²⁵.

²² V. I. Leninas, Raštai, t. 14, p. 132.

²³ Skovagalietis, Jonienės ir Petrinos nedeidieniniai pasikalbėjimai.—„Galybė“, 1898, Nr. 1, p. 22—23.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Negalima nepaminti, kad įtakos to meto Lietuvos visuomeninei minčiai turėjo J. Šliupo išversta ir išleista vulgariojo materialisto L. Biuchnerio knyga „Speka ir medega“. „Mes šiandien nežinome, kaip ir seniaus nežinota ir tur būt niekuomet nebus žinoma, kas yra pajiega pati savyje, arba, kas yra medega pati savyje. Bet mums to ir nereikia žinoti“. [(J. Šliupas), L. Buechner, Speka ir medega, p. 20—21]. Čia aiškiai išreikštas pozityvistinis požiūris, kad visus filosofinius klausimus gali išspręsti konkretūs gamtos mokslų tyrimai.

Nežiūrint tokio gilaus materijos supratimo, XX a. pradžios Lietuvoje buvo laikomasi ir mechanistinio atomizmo koncepcijos. Skovagalietis taip pat nesugebėjo atsisakyti tokio materijos sandaros supratimo. Jis rašė: „Visi kūnai ant galo susikrauna iš neaprašomai smulkių dalelių, kurios jau toliaus negali būti išskirstytos ir šitas daleles jie vadina atomais“²⁶. Materijos atominę sandarą jis taip pat suprato kaip fizinę jos struktūrą: iš kokių fizinių elementų sudaryti gamtos kūnai, tokios ir jų fizinės savybės. Jis sakė, kad pažiūros į materijos fizinę struktūrą nėra nekintamos, kad istorijos metu jos kito. Mokslui vystantis, įvairiai buvo suprantamos ir mažiausių materijos dalelių savybės, ir tai, kiek pati materija gali būti skaldoma²⁷. Tačiau negalima teigti, kad jis būtų teisingai suvokęs gamtos mokslų pažangos ir naujų atradimų įtaką filosofiniam materijos supratimui.

Fizinę pasaulio sandarą tiria gamtos mokslai. Todėl, gilėjant žinioms apie realų, objektyvų pasaulį, keičiantis mokslinėms pažiūroms į gamtos kūnų sandarą, savybes ir pan., vietoj nusistovėjusių pasaulio fizinės struktūros vaizdinių priimami nauji vaizdiniai. Jei gamtos mokslų vaizdinių turinio apie medžiagą, lauką, jų sandarą ir savybes negalima tapatinti su materijos supratimo turiniu, tai taip pat neteisinga būtų nematyti jų ryšio su filosofiniu materijos supratimu.

Tiek „Ateities“, tiek „Galybės“ materijos supratimas neišvengė kai kurių trūkumų, būdingų XVIII a. prancūzų ir apskritai metafiziniam materializmui. Tačiau akcentuojant materijos ir sąmonės santykį, materializmo ir idealizmo, agnosticizmo bei religijos skiriamuosius bruožus, buvo artėjama prie tokio materijos apibrėžimo, kurį vėliau davė V. Leninas. Tai yra svarbus lietuvių materialistinės minties istorijos faktas.

²⁶ *Skovagalietis*, Jonienės ir Petrinos nedeldieniniai pasikalbėjimai.—„Galybė“, 1898, Nr. 1, p. 24.

²⁷ Ten pat.